

Les alzines davant de les cases del Montseny

JOSEP M. PANAREDA – JOSEP MASNOU

The holm oaks in front of the houses of the Montseny

Els arbres han tingut tradicionalment diversitat d'usos més enllà dels estrictament forestals. Prop de les cases, ran dels camins i als marges de les feixes es plantaven arbres per a usos específics, a part dels fruiters. Les alzines han estat un dels arbres més presents a causa de la seva robustesa, l'estructura ramificada, l'adaptabilitat al clima mediterrani dominant en el Montseny, la vitalitat, la durabilitat i els nombrosos aprofitaments del tronc, de les fulles i dels fruits. Després d'una referència a una novel·la emblemàtica de Víctor Balaguer que parla de l'alzina d'una masia, s'exposen les característiques i s'especifiquen les funcions de les alzines plantades prop de les masies i dels usos i profits que se n'obtenien. Molt d'aquests usos han desaparegut. Tanmateix, aquestes alzines tenen noves funcions, com les relacionades amb el patrimoni antropològic, biològic i paisatgístic. Es reflexiona entorn a la presència actual d'aquestes alzines en un context de la regeneració dels alzinars que hostatgen un nombre cada dia més gran d'alzines velles i grosses.

Paraules clau: arbre singular, masia, regeneració forestal, patrimoni vegetal, Víctor Balaguer.

Trees have traditionally had a variety of uses beyond the strictly forest one. Near the houses, along the roadsides and the edges of the terraces, trees were planted for specific uses, apart from the fruit ones. Holm oaks have been among the most present trees due to their robustness, branched structure, adaptability to the dominant Mediterranean climate in the Montseny, their vitality, durability and the many uses of their trunks, leaves and fruits. After a reference to an emblematic novel by Víctor Balaguer that mentions the holm oak of a farmhouse, the characteristics and functions of the holm oaks planted near the farmhouses and their uses and profits are described. Many of these uses have disappeared. However, these holm oaks have new functions, such as those related to anthropological, biological and landscape heritage. Reflections are made on the current presence of these holm oaks in the context of the regeneration of holm oaks groves that host an increasing number of old and thick oaks.

Keywords: unique tree, farmhouse, forest regeneration, vegetable heritage, Víctor Balaguer.

En un treball recent vam exposar la diversitat de les històries dels arbres del Montseny fins a esdevenir singulars (Panareda i Masnou, 2019). Els criteris per a la consideració del valor d'un arbre concret va més enllà de les dimensions i la longevitat. Han subsistit fins a l'actualitat a causa de situacions, funcions, interessos i esdeveniments molt variats. En aquest escrit volem ampliar el paper dels arbres preservats al costat de les cases i concretar quines són les situacions i funcions passades i actuals de les alzines situades prop de les cases.

Altres espècies d'arbres singulars també han estat preservades vora les masies, més enllà dels que tenien una finalitat estrictament ornamental o són fruiters. Els roures han tingut una funció semblant a la de les alzines. Els lledoners es troben molt sovint als marges propers a les cases on foren plantats; els brots s'empraven per a la fabricació de forques, rampins, batolles, bastons i mànecs d'eines. El pi pinyer, la surera i el freixe s'hi localitzen esporàdicament (Panareda i Masnou, 2020). El til·ler, el llorer i el saüquer es plantaven per a usos remeiers (Bonet i Vallés, 2006). El xiprer, el teix, el llorer o l'olivera solen ser presents vora les esglésies i cases o en claustres i cementiris pel seu simbolisme (Boada, 1989). Fins hem viscut sota una mimosa vella i amb un tronc molt gruixut, que una fredorada li va estroncar bruscament la vida.

L'ALZINA DE CAN BLANCH DE VÍCTOR BALAGUER

Si una alzina prop d'una masia ha passat a la història és la de Can Blanch d'Arbúcies, que serví de referència pel llibret "Al pie de la encina", escrit per Víctor Balaguer el 1893 sobre les persones i el paisatge del Montseny i de les Guílleries des d'una perspectiva romàntica i llegendària; amb motiu del centenari de la publicació del llibre l'Ajuntament d'Arbúcies en la col·laboració del Museu Etnològic del Montseny La Gabella en publicà una edició facsímil (Balaguer, 1893). Víctor Balaguer i Cirera (Barcelona 1824 - Madrid 1901) fou un polític, historiador, poeta i dramaturg. Val a dir que com historiador fou més aviat un divulgador romàntic del passat històric de Catalunya; barrejava fets reals i llegendes amb una forta intensió nacionalista (Benet, 1971: 57). Per una informació més detallada d'aquesta obra vegeu el treball de Joan Portals (2015).

És tracta d'una obra menor de l'autor i escrita castellà cap al final de la seva vida; es publicà quan tenia 69 anys. Anys abans ja tingué ocasió d'apropar-se a les Guílleries i al Montseny, en concret quan realitzà un estudi sobre Joan de Serrallonga i quan s'interessà per les llegendes de l'entorn de Gualba. El llibre és el resultat d'unes estades estiuenques al balneari hotel Martín de Sant Hilari als inicis de la dècada de 1890. En aquesta època també visità i sojornà a Can Blanch d'Arbúcies, masia propietat d'uns

amics, al costat de la qual hi havia una gran alzina; precisament dedica el llibre a la mestressa de la casa.

Les referències a l'alzina de Can Blanc resten lluny de les dissertacions botàniques, forestals o antropològiques que hom podria esperar. Víctor Balaguer era una persona molt experimentada, disposava de molts recursos literaris i era un bon coneixedor de la història i la geografia de la contrada, però tenia una mentalitat urbana forjada a Barcelona i a Madrid. I és des d'aquesta perspectiva com observa, comenta i escriu els pobles, la pagesia i en general el paisatge d'entre el Montseny i les Guílleries. Veu l'alzina com un arbre corpulent i centenari, dos atributs que justifiquen, segons ell, que calgui cuidar-la i mimar-la i que alhora mereixi l'atenció de pintors i poetes on hi trobaran un model, poesia i llegenda.

Malgrat que hagi estat l'element inspirador del títol del llibre, Víctor Balaguer parla poc de l'alzina. Només a l'inici del capítol VI, pàgina 79, en fa referència explícita. En reproduïm literalment la totalitat del text:

“La tarde era calorosa, como que estábamos á mediados de Julio, y abandonamos el elegante salón para ir á buscar el fresco del campo y la sombra deliciosa de los árboles, todo lo cual hubimos de encontrar bajo la anchísima copa de una encina verdaderamente monumental que se eleva á pocos pasos de la casa”.

“Es en efecto una encina corpulenta y centenaria, de esas que se llaman de desmayo porque sus ramas, como si tuvieran naturaleza de sauce, se doblan é inclinan buscando la tierra, al propio tiempo que su tronco se abalanza y tuerce cual si fuese á desplomarse vencido de su gran pesadumbre. Fue ya necesario un día levantar una pared para contener el declive de las tierras, que se venían abajo, y la encina tras ellas. Es un árbol que hay que cuidar, y también mimar, principalmente porque así lo exigen su grandeza y venerable senectud, y luego porque, tan antiguo casi como la propia casa, va unido á ésta, á su tradición y á su historia. Es encina que merece una visita de honor por parte de los pintores y de los poetas á quienes la suerte pueda conducir á Arbucias, pues si en ella encuentran los unos modelo y enseñanza, en ella también hallarán los otros poesía y leyenda.”

El text anterior, com tota la novel·la, és una mostra de l'estil romàntic de Víctor Balaguer, on combina l'arbre amb la història, la tradició, la llegenda i l'art. Tanmateix, la descripció que en fa correspon a un tipus d'alzina molt característic, en especial quan detalla que les branques pengen cap a terra, com un desmai. Aquesta forma del brancatge és natural en alzines isolades i alhora era afavorida pels propietaris, ja que permetia estar al pati, fora de la casa, a l'estiu sense passar gaire calor, en el cas de les situades al costat de la casa dels amos. En cas contrari, tenia altres usos, com a resguard de pastors i ramats, com amorriador, en moments de

calor intensa, o simplement com a racó de descans. A vegades, estaven relacionades amb la caça, com és el cas de les alzines “reclamadores”, que els pagesos esporgaven de manera que gairebé tot el volt de la capçada tocava a terra; d’aquesta manera, des de sota la capçada i ben encerclats pel brancatge imitaven el cant dels ocells, com els tords, que es paraven damunt les branques de l’alzina sense adonar-se de la presència humana que els esperava amb l’escopeta als braços.

Alzines grosses prop de la masia del Cot. (Foto J.M. Panareda).

Tronc de l’Alzina Grossa del Serrat, prop del coll de Cerdans. (Foto Dolors Rodríguez)

Poca cosa més ens explica Víctor Balaguer d’aquesta alzina tan admirada, fora d’aprofitar-la per explicar a la seva manera una de les llegendes més populars del Montseny, la de la dona d’aigua. Situa precisament al peu de l’alzina l’indret on l’amo de la masia mig endormiscat sentí la cançó d’amor que refilava la dona d’aigua que sojornava en un gorg proper, i que fou l’inici d’un període de prosperitat, i que poc després esdevingué en dissort. Val a dir que tradicionalment aquesta llegenda se sol situar al Gorg Negre de la riera de Gualba.

Més endavant, quan parla del poble d’Arbúcies, assenyala l’existència de dos arbres grans a la plaça, un dels quals és el plàtan singular de l’actual plaça de la Vila, conegut com l’Arbre de la Llibertat.

L’ALZINA

L’alzina (*Quercus ilex*) és l’arbre més característic i el més estès en els boscos esclerofil·les mediterranis del Montseny. És un arbre corpulent amb capçada arrodonida, ampla i densa i ramificació forta i abundosa; pot assolir els 25 metres d’alçària; manté sempre fulles verdes, que romanen

persistents dalt de l'arbre 3-4 anys. És indiferent al tipus de substrat i viu bé tant damunt de roca calcària com silícia. És una planta de llum, però els brots i els peus joves procedents de germinació suporten bé l'ombra de les capçades denses de l'alzina i d'altres arbres, el que permet que colonitzi matollars i pinedes o faciliti la renovació de peus d'un alzar. Pot viure molts anys, sovint fins als 500 anys i no és rar localitzar algun exemplar més vell; del Montseny no en coneixem cap amb total certesa, però sí en d'altres indrets. Els arbres vells poden assolir 1 metre de diàmetre; al Montseny n'hem mesurat almenys 10 que el superen, i ben segur que n'hi ha d'altres.

Molts dels alzarars, sobretot els localitzats damunt de terres fèrtils, foren transformats en terres agrícoles o construïdes. Tanmateix, són moltes les alzines que s'han mantingut a causa dels profits que se'n treuen. La fusta és compacta, dura i pesada; és difícil de treballar, i es torça i s'esquerda quan s'asseca. S'ha emprat per a la confecció de pals, rais i corbes de les rodes de carro i mànecs de les eines del bosc i el camp (Boada, 1989; Llobet,

Conjunt de la ramificació d'un alzar grossa en el marge d'un antic camp prop de la masia del Boix. (Foto J.M. Panareda)

1947; Riu, 1945). És resistent a la putrefacció per humitat, pel que s'ha utilitzat en construccions hidràuliques i per a la construcció de vaixells. Dona un carbó amb molt de tremp, pel que és preferit per a carboneig davant dels troncs de roure i pi; també ho és per a cremar a les llars de foc. Les glans han estat tradicionalment l'aliment primordial per als porcs i altres animals. L'escorça ha estat tradicionalment molt emprada per a l'obtenció de tanins i la fusta per a diferents productes químics, com el pirolignós que s'extreia a l'antiga Forestal de Sant Celoni (Panareda i Masnou, 2010).

Actualment són nombrosos els alzarars monoespecífics, en part, a causa d'haver estat afavorits, sobretot per a carboneig; a vegades, es barreja amb altres espècies d'arbres, com el pi pinyer, la surera o els roures. Cal assenyalar també que a partir de la darrereria del segle XX s'abandonaren molts conreus a causa de la plaga de la fil·loxera i del desenvolupament industrial i urbanístic, el que provocà la regeneració de la vegetació espontània, que en alguns indrets ja han assolit la fase de bosc, que en

territori mediterrani és l'alzinar en molts indrets. A més, a partir de la dècada de 1960 s'inicià un procés intens d'abandó agrícola i forestal, de manera que molts boscos han estat poc o gens aprofitats des d'aleshores.

El resultat és un augment de la superfície i la densificació dels alzinars. En general, hi ha un augment del nombre d'alzines i aquestes assoleixen nivells de creixement i desenvolupament més grans. Ara és fàcil trobar exemplars d'alzines grosses, tant vora les cases i en els marges, com en els boscos. L'alzina pot viure forces anys, però amb el temps es torna més fràgil i més vulnerable de cara als episodis de ventades, sequeres, fredorades o nevades intenses. És fàcil trobar alzines grans amb branques esqueixades o arbres

sencers tombats. Amb el temps també perden capacitat de rebrotada, fet que es constada quan es talla una alzina vella, la soca de la qual genera pocs o nuls brots. Per un altre cantó, la part baixa del tronc és difícil de tallar o serrar a causa de la duresa extraordinària; són temudes pels llenyataires els quals se'n malfien perquè els hi malmeten les destrals o les serres mecàniques; diuen que el tronc és dur com l'acer.

Alzina del Boix, detall. (Foto J.M. Panareda).

ELS USOS DE LES ALZINES VELLES PROP LES CASES

A l'annex del final de l'article s'ofereix una llista d'alzines grosses al Montseny. N'hi ha més, algunes de més o menys conegudes, però d'altres molt poc o gens al trobar-se en indrets allunyats de camins i cases, o amagades o desapercebudes enmig de boscúries o sots. Sovint es tracta d'exemplars solitaris o en grups reduïts prop de cases, ermites, corrals o barraques, ran de camins i quintars o en límits de finques a manera de fita o referència.

Tanmateix, en el Montseny hi ha alzinars on totes les alzines són velles, sovint per la manca d'aprofitaments durant dècades, generalment a causa de disputes relacionades amb la propietat o gestió del bosc. Aleshores els arbres no solen desenvolupar grans dimensions a causa de la mútua competència, però l'estructura dels troncs i del brancatge és la típica dels arbres vells, com la base ampla del tronc. Enmig de les alzines vives hi ha troncs drets o tombats ben secs resultat d'aquesta rivalitat per l'espai, l'aigua i els nutrients (Panareda *et al.*, 2013).

Hi ha alzines que per la localització o aspecte esdevenen mítiques i font d'inspiració de llegendes que el temps o el record imaginari de fets reals llunyans s'han encarregat de consolidar-les. Aquest és el cas de la llegenda de les Alzines Balladores, ran de la carretera de Grions a poc menys de dos quilòmetres al sud de Sant Feliu de Buixalleu, no gaire lluny del Montseny. Es conta que cinc germanes es convertiren en alzines mentre ballaven, castigades perquè ho feien en temps de Quaresma. Aquestes alzines destacaven en el paisatge ja que es trobaven enmig d'un bosc dominat per sureres. El que és ben cert és que altres alzines grosses properes moriren a causa dels llamps i que les cinc alzines que representaven les noies balladores foren socarrimades per un incendi el 1985 i finalment cremades pel gran foc del 1994.

Les alzines més conegudes són les que es troben prop de les masies o altres construccions, ran de camins i marges de camps. Solen ser conegudes pel nom de la casa o de l'indret. A vegades, se li afegeix un adjectiu, com Alzina Rodona, Alzina Dreta, Alzina Gran, Alzina Grossa, Alzina Bonica o Alzina Bifurcada (Broncano et al., 2006; Vives, 1996).

En general, aquestes alzines constitueixen una referència geogràfica i són sobretot un lloc de trobada, reunió o refugi. Però a pagès tenien altes funcions específiques, sovint durant un període concret de l'any, en especial en relació amb el ramat i les feines del camp. Moltes alzines properes a la masia eren especialment ben tractades ja que sovint hi passava prop un reg d'aigua, es localitzaven a la vora d'una bassa o safareig o s'hi instal·lava el femer.

Però la proximitat d'un camí o d'un marge era un risc, ja que el terra es podia descalçar per a un arranjament o per una esllavissada; la soca pot quedar enlairada i les arrels superficials desenterrades. Aleshores, una pluja persistent, una nevada intensa o una ventada forta pot arrabassar l'alzina fins que aquesta es tombava ajudada pel propi pes. Aquest fenomen succeeix sobretot en les alzines situades a mig marge i al llarg d'un vessant inclinat. És el que explica Víctor Balaguer en la novel·la quan escriu que el tronc de l'alzina de Can Blanc s'aboca i es torça com si la paret es desplomés vençut per la seva gran pesantor i que ja fou necessari temps enrere aixecar-hi una paret per a contenir l'esfondrament de les terres cap a avall, i les de més amunt darrere.

Primer cal tenir present que aquestes alzines es tractaven de manera específica en relació amb els usos previstos. La capçada solia ser el més ampla possible i densa per a oferir el màxim d'ombra i aixopluc, en relació amb la forma i proximitat de la casa, el camí d'accés i d'altres instal·lacions com les cors, l'era i el paller; es parla d'alzines coronades quan eren

esporgades de manera que la capçada prenia una forma arrodonida. Les ramificacions se seleccionaven, es forçaven i s'establien a l'alçada convenient; s'hi penjaven les espigues de blat de moro, se sostenien els xais morts per espatllar-los, s'hi enganxaven enlaire els rampins, la dalla i altres eines per tal que no toquessin el terra i s'hi lligaven les cordes dels gronxadors per a la canalla.

Alzina grossa tombada pel vent ran del camí de Sant Guillem (Campins). (Foto J.M. Panareda)

Alzina de Santandreu, una de les alzines velles singulars més grosses, més conegudes i paradigmàtiques del Montseny. Es trobava ran del camí tradicional de Collformic a Matagalls. Els excursionistes i els qui pujaven a l'aplec de Matagalls hi feien parada per a descansar i recuperar-se del primer tram de l'ascensió, i també per fotografiar-lo i fotografiar-se. Els efectes dels anys i les cicatrius de les branques trencades pel vent són ben visibles. (Foto Dolors Rodríguez).

Al tronc principal s'hi repenjaven més o menys dretes les aspres de les mongetes i diverses eines, com el rascle, l'arada, els braços de les arades i l'aplanadora. També s'hi fermava el bestiar dels traginers, dels qui eren de visita i també dels de la casa durant el dia. Anecdòticament, també s'hi penjava el pixador dels porcs per atreure les mallerengues, que s'hi apropaven per menjar-se el greix. Les rames del voltant de les alzines s'esporgaven i els brots tendres es tallaven per al bestiar quan no era possible obtenir el verd en els camps, sobretot quan nevada; després, el brancatge sense fulles, els esporguims, s'empraven pel foc.

En època de calor, sota l'alzina es convertia en l'amorriador del ramat, i molts pastors i pagesos hi descansaven i hi feien la migdiada. També s'hi feien diverses tasques, com picar la dalla, esmolar les falçs o espellofar les espigues de blat de moro.

Sota l'alzina ran del tronc o no gaire lluny a vegades hi ha

pedres amb la cara superior força plana, emprades, a més de seient, com a saleres, on es posava la sal perquè se la mengi o llepi el bestiar.

I encara cal considerar un profit que fou molt important fins fa pocs anys: les glans, que constituïen un aliment essencial pels porcs i secundàriament per altres animals. Eren arreplegades sobretot per la canalla i se solien guardar en basses plenes d'aigua; a vegades, calia aixafar-les per a facilitar que els animals se les mengessin. Actualment constitueixen un element essencial per a la fauna salvatge, sobretot mamífers i ocells. El trepig de les persones i dels cotxes i tractors afavoreix que alguns animals puguin alimentar-se millor de les glans al deixar més accessible la part interior de les glans esclafades.

CONCLUSIONS I PERSPECTIVES

S'han comentat els usos i costums al voltant de les alzines grosses properes a les cases. Els canvis socioeconòmics i tècnics han transformat radicalment les estructures i les estratègies en els aprofitaments dels recursos naturals. El valor i la percepció que es té en l'actualitat també han evolucionat. Moltes masies han estat abandonades juntament amb els camps, les pastures i els boscos de l'entorn. Altres han esdevingut espais essencialment residencials o s'han transformat en restaurants, cases de colònies o cases rurals. I unes poques mantenen l'activitat tradicional. Abans les alzines es tractaven pels usos de pagès, era una element molt proper i útil per a les tasques diàries. Ara són contemplades a distància, fet palès amb el noms emprats per designar-les, com a arbres singulars i monumentals, com a patrimoni antropològic i biològic excepcional i com quelcom a protegir i conservar.

Hi ha llibres, catàlegs, exposicions, lleis i figures urbanístiques i de protecció específiques relacionades amb els arbres vells, entre els quals a la terra baixa i mitjana mediterrània destaquen les alzines. Però també hi ha pins, sobretot de pi pinyer, precisament un arbre introduït i plantat arreu per a la fusta, llenya i sobretot els pinyons. I també sovinteja el lledoner, arbre també introduït, i plantat vora les cases i marges per a l'obtenció de forques; precisament aquests lledoners ara són un dels arbres més catalogats com a singulars i que cal protegir.

No discutirem la importància biològica i antropològica de les alzines velles catalogades, com tampoc el seu interès pedagògic, que sens dubte en tenen. Però sí volem assenyalar que es tracta d'éssers vius, que un dia sorgiren d'una llavor o rebrotaren d'una soca tallada i es desenvoluparen fins a esdevenir grosses a causa de ser seleccionades entre moltes i protegides per a uns usos específics relacionats amb un context social, econòmic i tècnic que gairebé ha desaparegut. I com tot ésser viu amb els

anys les alzines s'envelleixen i s'afebleixen de manera natural a causa de plagues i fenòmens meteorològics, fins a morir, tot deixant descendència, que seguirà el curs de la vida dels arbres, dels boscos i, en general, del paisatge.

Tal com s'ha indicat, la disminució de les activitats tradicionals mena no solament cap a una regeneració del bosc, sinó també a un envelliment dels arbres de manera que cada vegada hi ha més alzines grosses. Les d'espais oberts formaran capçades amples, però les dels boscos espessos i amb suficient la disponibilitat d'aigua i nutrients esdevindran més estretes i els troncs més rectes i llargs. Si la tendència actual continua aviat haurà un nombre elevat d'alzines grosses i velles, derivades d'intervencions i interessos humans diferents i, per tant, amb alzines amb formes i estructures diferents.

AGRAÏMENTS

Al Museu Etnològic del Montseny La Gabella per haver-nos facilitat la consulta del llibre de Víctor Balaguer i la informació sobre les Alzines Balladores, a la Bàrbara Puigpelat del Cot per haver-nos ofert l'accés a l'observació del grup d'alzines singulars prop de la casa per recordar els antics usos viscuts durant la infantesa i a la Dolors Rodríguez per facilitar-nos localitzacions i altres dades d'alzines montsenyenques.

ANNEX

Algunes de les alzines grosses del Montseny amb la indicació del municipi al qual pertanyen.

Arbúcies	Alzina del Mataró
	Alzina Grossa del Serrat
Campins	Alzina Bifurcada
	Alzina del Camí de Sant Guillem
Cànoves i Samalús	Alzina Grossa
El Brull	Alzina Bonica
	Alzina de Can Rovira
	Alzina de Casademunt
	Alzina de l'Aranyó
	Alzina de Santandreu

El Brull	Alzina del Burgués
	Alzina del Boix
	Alzina del Pla de l'Omeda
	Alzina Rodona de l'Estanyol
Espinelves	Alzina de Masjoan
Figaró-Montmany	Alzina de Can Valls
Fogars de Montclús	Alzina de Cal Martinet
	Alzina de Can Toni
	Alzina del Corral d'en Rovira
Gualba	Alzina de Can Campeny
Montseny	Alzina de la Caseta
	Alzina del Corral d'en Rovira
	Alzina del Cot
Sant Antoni de Vilamajor	Alzina de Can Pou
Sant Esteve de Palautordera	Alzina de Can Mainou
Sant Pere de Vilamajor	Alzina de Cal Tard
	Alzina de Can Pradell
	Alzina de Sant Elies
	Alzina del Cortès
	Alzines de Cal Sorell
Tagamanent	Alzina de l'Agustí
	Alzina de l'Avencó
	Alzina de la Caseta
	Alzina del Bellit
	Alzina del Parany
Viladrau	Alzina de la Sala
	Alzina de Rosquelles

BIBLIOGRAFIA

- BALAGUER, V. (1893), *Al pie de la encina. Historias, tradiciones y recuerdos*, Madrid: El Progreso editorial, edició facsímil (1993), Arbúcies: Ajuntament Arbúcies, La Gabella, 150 p.
- BENET, J. (1986), Víctor Balaguer i Cirera, a *Gran Enciclopèdia Catalana*, vol. 4, Barcelona: Enciclopèdia Catalana.

- BOADA, M. (1989), *Els arbres de la regió del Montseny (I). La vida entorn de l'arbre*, Barcelona: ICE, 169 p.
- BONET, M.A. – VALLÈS, J. (2006), *Plantes, remeis i cultura popular del Montseny*, Figueres: Brau, 771 p.
- BRONCANO, M.J. – BOADA, M. – RAMÍREZ, S. – BOSCH, D. (2006), *Arbres i arbredes singulars del Montseny*. Sant Vicenç de Castellet: Farell editors, 225 p.
- LLOBET, S. (1947), *El medio y la vida en el Montseny. Estudio geográfico*, Barcelona: C.S.I.C. Traducció catalana: *El medi i la vida al Montseny. Estudi Geogràfic*, Granollers: Museu de Granollers – Agrupació Excursionista de Granollers, 486 p.
- PANAREDA, J.M. – MASNOU, J. – BOCCIO, M. (2013), “El paisatge actual del Triador del Cot (Montseny): alzinars i castanyers”, *Monografies del Montseny*, 28: 177-189.
- PANAREDA, J.M. – MASNOU, J. (2010), *El carboneig. Quan el record encara és viu*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 97 p.
- PANAREDA, J.M. – MASNOU, J. (2019), Històries dels arbres singulars del Montseny. *Monografies del Montseny*, 34: 151-161.
- PORTALS, J. (2015), “El Montseny de Víctor Balaguer “Al pie de la Encina”. Una aproximació romàntica i llegendària al Montseny de finals del segle XIX”, *Monografies del Montseny*, 30: 191-209.
- RIU, J.M. (1945), *Los encinares del Montseny o los rayos y pinas de encina catalana*. Barcelona: Cámara oficial agrícola de Barcelona (Publicaciones divulgativas, n. 3), 63 p.
- VIVES, J.M. (1996), “Arbres monumentals i singulars del Montseny”, *Monografies del Montseny*, 11: 69-92.